

Zofia D a m b e k – NORWIDOWSKIE INEDITA GOMULICKIEGO

Cyprian N o r w i d. *Inedita*. Trzy teksty filozoficzne i przekład z Platona. Wydał z autografu Juliusz Wiktor Gomulicki. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Warszawa 1999 ss. [8];

Cyprian N o r w i d. *Mądrość – Filozofia – Wiedza (Noty co do Greków)*. Wydał z autografu Juliusz Wiktor Gomulicki. „Poezja” 1983 nr 4/5 s. 18-25;

Cyprian N o r w i d. *Protestantyzm*. Wydał z autografu Juliusz Wiktor Gomulicki. „Nowe Książki” 2001 nr 1 s. 4;

Cyprian N o r w i d. *Bizancjum*. Wydał z autografu Juliusz Wiktor Gomulicki. „Twórczość”, 2001 nr 9 s. 3-6.

W spuściźnie Norwidowskiej najmniej znaną część jego twórczości stanowią zapiski i notatki. Złożyły się na to różne przyczyny: wypadki historyczne, podczas których uległy zniszczeniu (choćby zapiski o zabytkach Rzymu zagubione przez Michalinę Dziekońską¹) i rozproszeniu, brak zainteresowania pierwszych wydawców dzieł Norwida tą częścią (przede wszystkim wydawano utwory literackie). Te, które ocalały m.in. w zbiorach Zenona Przesmyckiego, opublikował Juliusz Wiktor Gomulicki w t. 7 *Pism wszystkich* pod tytułami [*Notatki z historii*], [*Notatki z mitologii*], [*Notatki etnofilologiczne*]². Wiadomo jednak, że istniały jeszcze inne notatniki. Z tych dzisiaj rozproszonych notatek odnajduje się niekiedy jakiś ułamek. Są cennym świadectwem lektur i warsztatu poety.

W r. 1999 Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie wydało w opracowaniu Juliusza Wiktora Gomulickiego kilka takich notat pt. *Inedita*, które zawierały cztery dotychczas nieznanne teksty Norwida: [*Granice filozofii*], [*Uwagi o szkole cyników*], *Wiedza jako cel (Uwaga ogólna)* oraz fragment dialogu *Kriton* z Platona (razem 8 stron)³. Publikacja, wydana zapewne z okazji urodzin znakomitego edytora i komentatora pism Norwida – J. W. Gomulickiego, jest cennym prezentem dla miłośników i badaczy twórczości poety. Ogłoszone w *Ineditach* teksty łączy zagadnienie granic wiedzy, wiedzy traktowanej jako prawda absolutna i jako narzędzie, oraz pytanie o rolę filozofii i wiary w poznawaniu prawdy. Bohaterem [*Uwag o szkole cyników*] jest Diogenes, poszukujący prawdy syn fałszerza pieniędzy. W kontekście biografii Norwida opublikowane fragmenty filozoficzne [*Granice filozofii*], [*Uwagi o szkole cyników*] z okresu 1847-1851 (ustalenia edytora) są bardzo cenne, gdyż

¹ O „woluminalnych notatach o Wiecznym Mieście” w posiadaniu Michaliny Dziekońskiej pisał Z. Przesmycki w: C. N o r w i d. *Pisma zebrane*. Opracował Z. Przesmycki. T. F. Kraków 1912 s. 419-420.

² C. N o r w i d. *Pisma wszystkie*. Zebrał, tekst ustalił, wstępem i uwagami krytycznymi opatrzył J. W. Gomulicki. T. 7: *Proza. Część druga*. Warszawa 1971 (dalej: PWsz z odwołaniem do odpowiedniego tomu; pierwsza liczba oznacza tom, następne – strony).

³ Tytuły pochodzące od wydawcy podaję w nawiasie kwadratowym.

pochodzą z przełomowych lat w życiu poety, wówczas bowiem, na początku lat pięćdziesiątych, zaczęto dyskredytować poetę w oczach publiczności zagranicą i w kraju. Wyjazd do Ameryki miał rozpocząć nową epokę w jego życiu. A i stamtąd, co warte podkreślenia, Norwid polecał Marii Trębickiej lekturę *Apologii Sokratesa* w tłumaczeniu francuskim oraz *De natura deorum* Cyserona⁴.

A jednak kończąc lekturę *Ineditów*, czujemy niedosyt. Tego wydania nie możemy traktować jako wydania krytycznego, gdyż *Inedita* nie posiadają komentarza ani filologicznego, ani rzeczowego od edytora. Ostatecznie można zaliczyć je do wydania popularnego, ale przeczy temu ograniczona liczba egzemplarzy (200) – prawdziwie bibliofilski nakład! Z *Noty edytorskiej* czytelnik może się dowiedzieć, że teksty:

[...] szczegółowo opisane i opatrzone odpowiednimi przypisami, wejdą w przyszłości do przygotowywanego [...] osobnego tomu zawierającego pisma Norwida (wiersze, listy, notatki itd.) nie objęte [...] jedenastotomowym wydaniem jego *Pism wszystkich* (1971-1976)⁵.

Informacja o pochodzeniu autografów, będących w posiadaniu J. W. Gomulickiego, ogranicza się do ogólnego stwierdzenia, że:

Dwa ostatnie teksty (*Wiedza jako cel* i fragment z dialogu Platona) pochodzą z resztek jednego z wielu notesów Norwida i posiadają taką samą proveniencję jak poprzednie⁶.

Wobec tego możemy zadać pytanie, o jakie inne jeszcze notesy chodzi.

Dociekliwych odsyła Gomulicki do z. 4/5 „Poezji” z 1983 r., w którym opublikował Norwidowe *Mądrość – Filozofia – Wiedza (Noty co do Greków)*. Zaznaczył wówczas, iż oprócz dwóch kart, szczerlnie wypełnionych owymi „notami” poety, istnieje jeszcze trzecia, której recto zajął rejestr mędrców, filozofów i bohaterów, a verso – „dwa teksty o charakterze filozoficznym”, czyli opublikowane w *Ineditach* [*Granice filozofii*] oraz [*Uwagi o szkole cyników*]. Otóż, kiedy sięgniemy do tego numeru, okazuje się, że te teksty pochodzą z kart przesłanych Gomulickiemu przez anonimową ofiarodawczynię w 1983 r. Składają się z trzech luźnych kart zapisanych obustronnie; trzecią kartę, stronę recto, zajmują:

[...] z góry do dołu imiona mędrców, filozofów i bohaterów greckich: Tales (niżej wąż Pyton), Bias, Periander, Kleobul, Epimenides, Anacharsis, Pitagoras, Herakles, Anaksagoras, Demokryt, Empedokles, Sokrates, Platon, Antistenes, Arystyp, Arystoteles, Ksenokrates, Diogenes, Krates, Pirron, Bion, Epiukr, Zenon (wszystkie w formie francuskiej; przy niektórych próby etymologicznego wywodu ich znaczenia); verso – dwa teksty o charakterze filozoficznym, nie wiążące się z głównym tematem notatek Norwida⁷.

⁴ PWsz 8, 198.

⁵ C. N o r w i d. *Inedita*. Wydał z autografu J. W. Gomulicki. Warszawa 1999 s. 5.

⁶ Tamże.

⁷ „Poezja” 1983 nr 4/5 s. 23.

Publikowany tekst dotyczył Siedmiu Mędrców greckich, których życiorysy i charakterystyczne wypowiedzi i poglądy Norwid streszczał na podstawie *Żywotów i poglądów słynnych filozofów* Diogenesa Laertiosa⁸. Również w „Poezji” Gomulicki podał orientacyjny czas powstania owych notat: lata 1847-1851. Obecnie autograf znajduje się w Bibliotece Narodowej nr akc. 16663. Jak informował w r. 1983 wydawca *Pism wszystkich*, w zbiorach tej samej osoby miało znajdować się jeszcze kilka kart zapisanych najprawdopodobniej pismem poety. Niestety, tych wszystkich informacji zabrakło w *Ineditach*. Czy ostatnie teksty, „pochodzące z resztek jednego z wielu notesów Norwida”, opublikowane w *Ineditach*, tzn. fragment z *Kritona* oraz *Wiedza jako cel*, mają tę samą proveniencję? Opublikowane fragmenty tym bardziej wymagają komentarza, że zapewne były notatkami poety, które być może chciał wykorzystać, ale na pewno nie publikować. Wiadomo, że sam Norwid dbał o opatrywanie komentarzami, przedmowami czy tytułami tekstów przeznaczonych do publikacji.

Jeszcze słowo o autoportrecie reprodukowanym na okładce *Ineditów*. W *Nocie edytorskiej* J. W. Gomulicki podaje: „[...] jest to rysunek z roku 1846, wykonany w Berlinie, a umieszczony w prawym dolnym rogu karty albumowej (17,2 x 11,1 cm) zawierającej ponad siedem innych rysunków poety [...]”. Jeżeli ten portrecik pochodzi z okresu berlińskiego, szkoda, że wydawca nie opatrzył go komentarzem, skoro sam przyznaje, iż „[...] portret tym ważniejszy, że po raz pierwszy [...] pokazuje Norwida w okularach, które przepisał mu jego berliński okulista”⁹.

Inedita są ważnym wydawnictwem, gdyż jest to pierwodruk fragmentów filozoficznych – jakże różny od znanych Notatek w *Pismach wszystkich*, szczególnie, że dotyczy zainteresowań klasycznych poety. Poza tym, czego nie podkreśliłam na początku swojego sprawozdania, *Inedita* nie tylko czyta się z przyjemnością, ale także ogląda. Układ edytorski byłby bardziej przejrzysty, gdyby również wyróżniono graficznie tytuły pochodzące od wydawcy (jak zostało przyjęte w *Pismach wszystkich*).

Jednak na tym nie koniec przygody z notatkami Norwida. W r. 2001 „Nowe Książki” (nr 1) opublikowały kolejne ineditum *Z archiwum JWG. Z ineditów Cypriana*

⁸ Zwrócił na to uwagę J. W. Gomulicki.

⁹ Ten szczegół nabiera większego znaczenia, jeżeli skonfrontujemy go z wiadomościami o stanie zdrowia poety w latach 1845-1846. W 1845 r. poeta przebył, jeszcze w Rzymie, ciężką chorobę. W r. 1846 w piśmie „Dzwon Literacki” opublikowano przypisek redakcyjny J. B. Dziekońskiego do artykułu W. Smokowskiego *O malarstwie w Polsce*: „Nieodżałowana szkoda, że słabość wzroku nie dozwoliła temu [Norwidowi – Z. D.] najpełniejszych nadziei artyście poświęcić się malarstwu. Przez kilka [?] lat bawiąc we Florencji, kształcił się w niewdzięczniejszym dla naszego ubogiego kraju i moźolniejszym w ogóle rzeźbiarstwie – chociaż, egoistycznie patrząc na postęp sztuk naszych, cieszymy się, że imieniem swoim p. C. Norwid nie tylko u nas, w tej gałęzi sztuk pięknych, od dawna otworem stojącą lukę zapełni, ale i w reszcie artystycznego świata zaślynie”. W artykule *W odpowiedzi na dziewiąty „List z Poznania”* Norwid napisze o sobie: „Urodzi się bardzo słabowitym, ale tego lekarze nie przyznają – b e d z i e ś l e p ł k i l k a r a z y, a l e o k u l i s t a m u z a r ę c z y, ż e m a o c z y d z i w n i e d o s k o n a ł e [podkr. – Z. D.] – będzie potem kilka lat pracował, a sztukmistrze epoki nie odmówią zdania pochlebnego” (cyt. za: PWSz 6, 592).

Norwida, notatkę zaczynającą się od słów *Protestantyzm* wraz z opisem autografu. Z kilkudzianowych *Uwag od wydawcy* wynika, że notatka owa znajduje się... na stronie recto notatki [*Wiedza jako cel*], znanej z *Ineditów!* A pochodzi, według ustaleń edytora, z lat 1846?–1849. Opublikowana notatka tym bardziej jest cenna m.in. dla biografów, że Norwid odnotował w niej nazwisko francuskiego biskupa z czasów Ludwika XIV – Jacques’a Bénigne’a Bossueta, jednego z rzeczników dialogu z protestantami i dość znanego w połowie XIX w. teologa¹⁰.

W tym samym roku 2001 w „*Twórczości*” nr (9) została opublikowana kolejna notatka – pt. *Bizancjum* (tam również opis autografu)¹¹. Z tego opisu wynika, że pochodzi on również z innego notatnika poety. Tekst „wyłynął na światło dzienne” na początku lat osiemdziesiątych¹². Obecnie znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej nr akc. 16760. Dopiero porównanie podanych przez Gomulickiego wymiarów karty z tekstem *Bizancjum* z wymiarami kart, na których zostały zapisane notki *Mądrość – Filozofia – Wiedza*, oraz *Protestantyzmem* pozwala stwierdzić, że zapiski pochodzą z trzech różnych notatników¹³.

Spróbujmy więc pokrótce zrekonstruować losy szczątków notatników Norwida: J. W. Gomulicki otrzymał pocztą luźne karty z notatkami poety od tajemniczej ofiarodawczyni w 1983 r. W tym samym roku opublikował część z nich w jubileuszowym numerze „*Poezji*”, zaznaczając, że pominął w tej publikacji dwa fragmenty. Znalazły one miejsce w wydanych 16 lat później *Ineditach*. Są to: [*Granice filozofii*] oraz [*Uwagi o szkole cyników*]. W tym samym wydawnictwie umieszczono jeszcze dwa inne urywki: fragment tłumaczenia z dialogu *Kriton* oraz notatkę *Wiedza jako cel*, posiadające, jak podaje edytor, tę samą proveniencję. Ale nie na tym koniec „odsłaniania” kolejnych fragmentów. W 2001 r. zostaje opublikowana notatka *Protestantyzm*, zapisana na odwrocie kartki z tekstem *Wiedza jako cel*, oraz osobno *Bizancjum*. Reasumując, opublikowane teksty Norwida pochodzą z trzech różnych notatników poety¹⁴, prawdopodobnie z drugiej połowy lat czterdziestych i początku pięćdziesiątych XIX w. Przez lata znajdowały się w prywatnym posiadaniu, nigdy nie upubliczniane (warto – jeśli to możliwe – odtworzyć losy tych rękopisów). Obecnie dwa rękopisy znajdują się w Bibliotece Narodowej: *Mądrość – Filozofia – Wiedza* (*Noty co do Greków*) oraz *Bizancjum*. Już samo rozproszenie zapisków Norwida w róż-

¹⁰ J. B. Bossuet (1627-1704) – kaznodzieja, wychowawca syna Ludwika XIV. Współpracował z Wincentym à Paulo. Autor *Discours sur l’histoire universelle* (1681, pol. wyd. *Uwagi nad historią powszechną*, Warszawa 1772). W polemice z protestantami unikał ich atakowania, ale dążył do wyjaśnienia kwestii spornych.

¹¹ Autograf notki został wystawiony na aukcji Warszawskiego Domu Aukcyjnego. Fotokopia została umieszczona w *Katalogu XII Aukcji Książek i Grafiki 1 XII 2001 roku*. Warszawa 2001 poz. 352 s. 92.

¹² Tamże s. 90, pozycja nr 352.

¹³ Dokładne wymiary kart z notatkami J. W. Gomulicki podał w „*Poezji*” (1983), „*Nowych Książkach*” (2001), „*Twórczości*” (2001), informacji tych wszakże zabrakło w *Ineditach* (1999).

¹⁴ Czy z któregoś z tych notatników nie pochodzi fragment tłumaczenia *Kritona* Platona?

nych miejscach na przestrzeni niemalże dwudziestu lat piętny przed ewentualnym wydawcą pism i biografem poety kolejne trudności: „tajemnicze” pochodzenie autografu, brak aparatu krytycznego, niejasne zasady publikacji tekstów Norwida. A czytelnik niespecjalista, dla którego, jak mniemam, zostały Norwidowskie notatki opublikowane? Trudno od niego oczekiwać, że czytając np. *Inedita* sięgnie do z. 4/5 „Poezji” z r. 1983, a z kolei czytelnik „Nowych Książek” wcale nie musi dotrzeć do bibliofilskiego wydania z r. 1999 tychże *Ineditów*.

Notatka to specyficzny dokument, podobnie jak list, o charakterze biograficznym. Według Konrada Górskiego wydając listy i inne tego typu materiały edytor:

[...] musi więc przede wszystkim dać opis samego autografu [...] Tekst musi być oddany możliwie wiernie bez żadnych poprawek, z zachowaniem natomiast wszelkich miejsc zaniechanych przez autora. Edytor nie ma prawa prostować w tekście takich czy innych omyłek popełnionych skutkiem roztargnienia autora; powinien je sygnalizować tylko w objaśnieniach lub aparacie krytycznym¹⁵.

Są to bardzo wysokie wymagania, ale zrozumiałe. W przypadku Norwida ich przestrzeganie jest konieczne, ponieważ dysponujemy, owszem, sporą liczbą autografów, jednak znaczna część spuścizny po nim uległa zniszczeniu; wiemy o licznych, dziś nieznanach listach, w wielu przypadkach jesteśmy zdani tylko na pierwodruki, np. blok listów poety do Konstancji Górskiej.

Miałam możliwość porównać cztery teksty spośród opublikowanych siedmiu: *Mądrość – Filozofia – Wiedza (Noty co do Greków)*, [*Uwagi o szkole cyników*] [*Granice filozofii*] oraz *Bizancjum*. Trzy pierwsze notki, choć nie stanowiły całości, przynajmniej znajdowały się w jednym notatniku; ostatnia pochodzi z innego notesu.

Autograf *Mądrość – Filozofia – Wiedza* składa się z trzech luźnych kartek zapisanych obustronnie. Jak już wyżej pisałam, autograf nie został opublikowany w całości w „Poezji”, osobne miejsce znalazły w *Ineditach* [*Uwagi o szkole cyników*] oraz [*Granice filozofii*]. Drugi fragment notatnika Norwida opublikowany pod tytułem *Bizancjum* (tytuł od Norwida) składa się z dwóch kart zapisanych obustronnie. Edytor opublikował całość, nie zaznaczając jednak, że stronę 1. *recto* zajmuje tekst nie związany tematycznie z właściwą treścią *Bizancjum* – jest to zakończenie zaginionych dzisiaj zapisków poety z poprzednich stron.

Istotną cechą tych zapisków jest wielość skrótów. J. W. Gomulicki przyjął zasadę rozwijania skrótów, jednak nie zawsze je sygnalizując. Zgodnie z tym założeniem zostały rozwinięte oczywiste skróty: „np.” – „na przykład” w [*Uwagach o szkole cyników*]; „tj.” – „to jest” w [*Granicach filozofii*] i wyrazy wynikające z kontekstu zdania np. „rep.” – „republiki” (*Mądrość – Filozofia – Wiedza*); „przep.” – „przepowiada” (tamże). Jednak w autografach jest znacznie więcej skrótów, które można różnie interpretować np. „Grek przyn.” – „Grek przynoszący” (*Mądrość – Filozofia – Wiedza*), choć ten skrót można również rozwinąć inaczej: „przynosi”; „cudzoziem.”

¹⁵ K. G ó r s k i. *Sztuka edytorska. Zarys teorii*. Warszawa 1956 s. 111.

– „cudzoziemiec” (tamże). Sądzę, że ze względu na możliwość różnych interpretacji można sygnalizować wyrazy, które w autografie zostały zapisane w formie skróconej. Z drugiej strony zdaję sobie sprawę, że przy dużej liczbie takich zapisów tekst mógłby się stać mało czytelny.

Gomulicki przyjął zasadę stosowania wytłuszczeń i druku rozstrzelonego w miejscach, w których Norwid stosował podkreślenia albo kaligraficzne pismo + podkreślenie. Ta zasada została utrzymana konsekwentnie, choć w *Mądrości – Filozofii – Wiedzy* cały fragment zaczynający się od słów: „Nie cierpi teatru. Tespisa pyta, czy nie wstydzi się w oczy...” został zapisany kursywą, mimo że zapis w autografie nie dawał ku temu żadnych podstaw.

Tekst notatek został oddany z pieczołowitością. Edytor uniknął przestawień, przekreśleń, sygnalizował fragmenty nieczytelne. Porównując autografy z pierwodrukami, znalazłam kilka miejsc, w których w pierwodruku zostały pominięte wyrazy oraz których odczytanie może być odmienne. Chcę przy tym zaznaczyć, że są to moje propozycje odczytania, nie zmieniają one sensu publikowanych materiałów:

Mądrość – Filozofia – Wiedza

autograf	pierwodruk
Pierwszy Grek tworzy h e k s a m e t r	Pierwszy tworzy heksamet
uniewinnić	zniewinnić
gotowanie	gwałtownie
dokazał	dokonał
zagadka	regułka
[<i>Uwagi o szkole cyników</i>]	
Cynicy	Grecy
gladiatorom	gladiatorów
iż	że
cnotą	istoty
zupełne	zupełnie
[<i>Granice filozofii</i>]	
przytomny	przytomną
nabytków	nabytkiem
<i>Bizancjum</i>	
ciemnościami zewnętrznymi	ciemnością zewnętrzną
na cel	za cel

Opisywane przeze mnie notatki zostały opublikowane przez J. W. Gomulickiego z dużą starannością i, co warto podkreślić, zostały udostępnione szerokiemu kręgowi czytelników „Nowych Książek”, „Poezji” i „Twórczości”. Być może, charakter pism i przeznaczenie spowodowały, że wydawca znacznie ograniczył komentarze. Jak zwykle w takich przypadkach, można dyskutować z niektórymi rozwiązaniami edytorskimi. Charakter notatek (fragmentaryczność, części wyjęte z kontekstu, brak przejrzystości zapisu autora) zmusza wydawcę takich tekstów do radykalnych decyzji, np. zestawiania fragmentów zbliżonych treścią. Jak grupować takie notki? Czy przyjąć zasadę tema-

tyczną – jak w *Ineditach* czy publikować możliwie jak najwierniej? W jaki sposób oddać jak najlepiej wyjątkowość Norwida, który sam w wykładach *O Juliuszu Słowackim* odpowiadał na pytanie o oryginalność: „[...] oryginalność jest to s u m i e n n o ś ć w o b l i c z u ź r ó d e ł” (PWsz 6, 423)?

Piotr S o b o t k a – ANTYNOMIA, KATABAZA I MORSKIE WĘDRÓWKI...

Marian Ś l i w i ń s k i. *Szkice o Norwidzie*. Warszawa 1998 ss. 107.

Na wydaną w serii „Rozprawy Literackie” przez Instytut Badań Literackich PAN książkę Mariana Śliwińskiego zatytułowaną *Szkice o Norwidzie* składają się cztery wcześniej już drukowane w różnych pracach zbiorowych referaty autora. W kolejnych rozdziałach (*Program poetycki w „Ogólnikach”, Katabaza w „Nerwach”, Południe i północ, Peregrynacja morska*) Śliwiński nie tylko podejmuje próby interpretacyjne niektórych utworów Cypriana Norwida, lecz stara się również na podstawie tych interpretacji odpowiedzieć na pytania ogólniejsze, dotyczące całej twórczości autora *Vade-mecum*. Książka ta w swoich założeniach miała być chyba studium na temat antynomicznego obrazu świata kreowanego w tekstach Norwida, antropologii i historiozofii autora *Zwolona*. Wnioski ogólne o człowieku i jego miejscu w historii oraz uwagi o antytetycznej kompozycji interpretowanych utworów to jedyne elementy spajające *Szkice o Norwidzie* w całość. Trzeba jednak już na samym wstępie stwierdzić, że jest to całość „prowizoryczna”. Rozdziały rozprawy sprawiają wrażenie nierównych zarówno pod względem językowym, jak i merytorycznym, a omawiane teksty w większości analiz wydają się dobrane tak, aby za wszelką cenę udowodnić tezy postulowane przez autora książki. Już tylko z tego powodu recenzja *Szkiców o Norwidzie* powinna drobiazgowo śledzić i komentować kolejne akapity pracy.

Pierwszym interpretowanym w książce Śliwińskiego wierszem Norwida są *Ogólniki*, w których autor – ze względu na ich miejsce w obrębie cyklu *Vade-mecum* i tytuł – dostrzega znamiona utworu programowego, typu ars poetica; nazywa wręcz *Ogólniki* poetyckim credo i manifestem poety (por. s. 5). Powtarza za Markiem Kozaneckim, który z kolei powołuje się na Elżbietę Feliksiak, że „tematem wiersza jest sama poezja, a także istota poetyckiego tworzenia i wzajemne relacje między twórcą, poezją a rzeczywistością”¹. W istocie obaj przytaczają tezę Feliksiak, lecz tylko jeden z nich, Kozanecki, rzetelnie odnotowuje źródło, Śliwiński natomiast w tym miejscu jak gdyby nie dostrzega podobieństw ze sformułowaniami zawartymi w *Norwidowskim świecie myśli* tej autorki. A przecież na powinowactwo obu tekstów może wskazywać chociażby słowo *credo*, użyte na określenie „poetyckiego wstępu” do *Vade-mecum*.

¹ M. K o z a n e c k i. *Norwidowska koncepcja poezji*. „Ruch Literacki” 1976 z. 4 s. 220.